

PRZESZŁOŚĆ PRZYSZŁOŚCI

Sytuacja polityczna ziem polskich i narodu polskiego w drugiej połowie XIX wieku — brak własnej państwowości, klęska powstańczej ideologii, nasilająca się polityka germanizacyjna i rusyfikacyjna zaborców, rozwój nowych stosunków kapitalistycznych — wysunęła na pierwszy plan potrzebę spotęgowania wszelkich działań koniecznych do obrony narodowej tożsamości. Do tradycji romantyzmu sięgały dążenia do stworzenia zinstytucjonalizowanych form gromadzenia, ochrony i pokazywania najcenniejszych pamiątek związanych z naszymi dziejami i narodowymi tradycjami. Miały więc muzea — w warunkach polskich — spełniać podstawową rolę w patriotycznym i humanistycznym wychowaniu społeczeństwa oraz współdecydować o możliwościach jego narodowego przetrwania.

Nie dziwi więc fakt, że Kraków — z jego wyjątkowa rola jaką odgrywał w historii politycznej i kulturalnej narodu: z zachowaną wielką ilością cennych zabytków poświadczających jego przeszłość; z bogactwami prywatnymi kolekcjami dzieł sztuki, rzemiosła artystycznego i pamiątek narodowych: z licznymi kręgami inteligencji i artystów wokół Uniwersytetu Jagiellońskiego, Szkół Sztuk Pięknych i Akademii Umiejętności; wreszcie ze swobodami narodowymi doby autonomii galicyjskiej — stał się kolebką nowoczesnego muzealnictwa polskiego. Przełomowa tu data jest rok 1879, kiedy to w Krakowie zostało założone Muzeum Narodowe, pierwsza na ziemiach polskich profesjonalna placówka muzealna. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych zostały przewidziane do Krakowa i udostępnione Zbiory Czartoryskich. W latach tych rozwija się także Muzeum Przemysłowe zainicjowane jeszcze w połowie lat sześćdziesiątych. Wśród rodzących się wówczas wielu inicjatyw muzealnych powstał również w połowie lat sześćdziesiątych pomysł założenia muzeum historii Krakowa, sprecyzowany przez prof. dr Józefa Łepkowskiego. Rozkwit krakowskiego muzealnictwa drugiej połowy XIX wieku zamysłowi owemu w takim samym stopniu sprzyjał co go i hamował. Sprzyjał, bo w końcu po trzydziestu kilku latach zamysł ten został zrealizowany. 31 maja 1899 roku Rada Miejska podjęła uchwałę powołującą do życia Muzeum Historyczne Miasta Krakowa jako pierwszą tego typu specjalistyczną placówkę muzealną na ziemiach polskich. Hamował, bo decyzja ta — wobec rozwoju innych podległych Radzie Miejskiej muzeów — była połowiczna, gdyż nowe muzeum nie powstało jako samodzielna placówka muzealna, ale jako oddział Archiwum Aktów Dawnych i w takim kształcie egzystowało przez czterdzieści sześć lat.

Wybitni pracownicy archiwum — prof. dr Stanisław Krzyżanowski i dr Adam Chmiel, znakomici badacze i znawcy dziejów i kultury Krakowa zapoczątkowali kierunek rozwoju Muzeum Historycznego inicjując gromadzenie zbiorów właściwych i przydatnych tego typu placówce. Składały się na nie obrazy dotyczące ikonografii Krakowa, portrety wybitnych i zasłużonych obywateli miasta, ryciny, przedmioty zabytkowe i dokumenty związane z działalnością cechów, łuki pieczętnie, numizmaty i medale, okazy broni miejskiej i zabytki dawnej kultury materialnej. Już po kilku latach — w 1909 roku — powzięto zamiar udostępnienia zgromadzonych zbiorów poprzez zorganizowanie w lokalu Archiwum przy ul. Siennej 16 stałej ekspozycji muzealnej poświęconej dziejom miasta. Plany te, realizowane bardzo wolno wobec braku dostatecznych funduszy i stałych pracowników Muzeum — aczkolwiek już w znacznym stopniu zaawansowania — przekreślił wybuch I wojny światowej. W okresie międzywojennym do planów stałej ekspozycji już nie wrócono. Ograniczono się wyłącznie do gromadzenia i magazynowania muzealiów, których do 1939 r. zebrano ok. 6000.

Niemal tuż po zakończeniu II wojny światowej, w nowych warunkach ustrojowych, społecznych i politycznych, w których programowo założono wszechstronny rozwój kultury i sztuki oraz ich upowszechnianie, władze miasta Krakowa naprawiły błąd popełniony przez Radę Miejską w 1899 r. 18 grudnia 1945 roku Miejska Rada Narodowa — z inicjatywy Miejskiej Komisji Kultury i Sztuki oraz jej przewodniczącego dr Bolesława Drobnera — podjęła decyzję o wydzieleniu Muzeum Historycznego Miasta Krakowa z Archiwum Aktów Dawnych i przekształcenie go w samodzielny zakład miejski, do zadań którego należało gromadzenie, ochrona i udostępnianie wszelkich obiektów muzealnych ilustrujących życie i kulturę Krakowa od czasów najdawniejszych aż po czasy bieżące, a także rozwijanie działalności badawczej, naukowej, oświatowej i propagandowej kultury i chroniącej dla potomności najlepsze tradycje dziejowe naszego miasta.

Dzięki przychylnej atmosferze jaką władze miasta stworzyły wokół nowej placówki muzealnej oraz staraniom i wysiłkom kolejnych dyrektorów Muzeum — dr Jerzego Dobrzyckiego, dr Stanisława Czerpaka i mgr Sławomira Wojaka — i jego pracowników, urosło Muzeum w czterdziestolecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do wielooddziałowej i wielodziałowej placówki muzealnej o ustabilizowanej strukturze organizacyjnej i sprecyzowanej koncepcji wystawien-

niczej, posiadającej poważne i liczące się zbiory muzealiów.

Muzeum Historyczne m. Krakowa swój samodzielny byt rozpoczęło w zabytkowej kamienicy przy ul. Św. Jana 12, przekazanej mu w użytkowanie (z ostatecznym przeznaczeniem na cele ekspozycyjne) przez Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Pod koniec lat czterdziestych Muzeum otrzymało budynek przy ul. Szpitalnej 21, tzw. dom „Pod Krzyżem” (przeznaczony jeszcze w okresie międzywojennym dla Muzeum Historycznego), gdzie przez wiele lat mieściły się biura dyrekcji, pracownie oraz magazyn zbiorów, a następnie ulokowano tam Oddział Teatralny im. St. Wyspiańskiego. Od końca lat czterdziestych niemal do końca lat pięćdziesiątych wykorzystywano do celów ekspozycyjnych w sezonie letnim fragment murów obronnych z basztą Pasamoniaków i bramą Floriańską, gdzie rokrocznie pokazywano wystawę „Dawne warownie Krakowa”. W latach pięćdziesiątych Muzeum przejęło synagogę gotycką przy ul. Szerokiej 24 z przeznaczeniem na ekspozycję poświęconą dziejom Żydów w Krakowie. W latach sześćdziesiątych uzyskano salę przy ul. Franciszkańskiej 4, którą przeznaczono na wystawy czasowe oraz wyremontowaną Wieżę Ratuszową, w której wyeksponowano pamiątki i insygnia władz miejskich oraz udostępniono ją publiczności jako wieżę widokową. W 1965 roku Muzeum otrzymało „Krzysztofory”, największy o bogatej przeszłości kompleks pałacowy Krakowa. Był to wynik porozumienia się władz miasta i województwa, w gestii którego znajdował się wówczas ten obiekt. Po trwających przez wiele lat wykwaterowaniach jego wielu użytkowników, znalazły w nim siedzibę dyrekcja Muzeum, pracownie naukowe, magazyn zbiorów oraz stała ekspozycja muzealna. W latach siedemdziesiątych Muzeum przejęło również mniejsze lokale, jak była pracownię introligatorską Roberta Jahody czy pomieszczenia w budynku przy ul. Pomorskiej 2 (byłej siedzibie Gestapo w latach okupacji hitlerowskiej) z zachowanymi ówczesnymi celami więziennymi. W 1985 r. przejęto po remoncie generalnym budynek przy ul. Jagiellońskiej 4, będący częścią kompleksu pałacowego „Krzysztofory”. Będzie on głównie przeznaczony na magazyny zbiorów i pracownie konserwatorskie. Aktualnie trwa wyposażanie budynku, a po jego zakończeniu Muzeum uzyska nowoczesne — na miarę zabytkowego budynku — i dobrze urządzone magazyny zbiorów. Otrzymało wreszcie Muzeum przydział dwóch kolejnych dużych obiektów przeznaczonych na wystawy stałe, a to budynek przy ul. Lubicz 16, tzw. „Celestat” — dawna siedziba Bractwa Kurkowego oraz budynek przy Pl. Mariackim 3, tzw. „Kamienica Hipolitów” — jedna z najpiękniejszych kamieniczek mieszczańskich w Krakowie.

Owa zasobność i różnorodność lokalowa Muzeum Historycznego m. Krakowa z jednej strony cieszy. Można bowiem w tych prawie wyłącznie zabytkowych obiektach — poprzez umiejętne i celowo skomponowane ekspozycje muzealne pełniej ukazać przeszłość naszego miasta przez podkreślenie uroku tych obiektów oraz właściwej im atmosfery, owego „genius loci”, z którego tak dumni są mieszkańcy Krakowa, a tak mocno podkreślają to wybitni krakowscy twórcy i ar-

tyści. Ale z drugiej strony przysparzają szereg trudności tak organizacyjnych, jak i technicznych oraz remontowych w eksploatacji tych zabytkowych obiektów. Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych kilka lat trwał remont kapitalny i adaptacyjny kamienicy przy ul. św. Jana 12. W latach siedemdziesiątych kilkuletnie, a bezwzględnie konieczne remonty kapitalne wyłączyły z obiegu kolejno budynek Starej Synagogi oraz dom „Pod Krzyżem”, gdzie musiano zdemontować istniejące tam stałe ekspozycje. Pośpieszenie przeprowadzony remont adaptacyjny pomieszczeń przy ul. Pomorskiej 2 okazał się niestety nieskuteczny, bowiem po trzech latach istnienia tam stałej wystawy zaszła konieczność jej zdemontowania z powodu całkowitego zagrzybienia lokalu, który w tej sytuacji musi być poddany remontowi kapitalnemu. W roku bieżącym zakończone zostały i przyjęte do realizacji projekty remontów generalnych „Celestatu” i „Kamienicy Hipolitów”. Prowadzone są również badania i analizy przygotowujące proces projektowania remontu generalnego pałacu „Krzysztofory”.

Powyższe pokazuje skalę rozwoju Muzeum Historycznego m. Krakowa. Ukazuje również ogrom wysiłku organizatorskiego i finansowego tak samego Muzeum jak i władz miasta — już poniesionego i przewidywanego — jako kosztów tego rozwoju.

Samodzielna działalność Muzeum Historycznego m. Krakowa w zakresie gromadzenia zbiorów rozpoczęła się od przejęcia 2380 obiektów muzealnych od Archiwum Aktów Dawnych, które były przez nie gromadzone w latach 1899—1945. W ciągu minionego czterdziestolecia Muzeum zgromadziło drogą darowizn, przekazów i zakupów ponad 55 tysięcy eksponatów, w tym w ostatnim pięcioleciu przybyło ich 6483. Podstawowym kryterium kompletowania zbiorów muzealnych jest ich związek z Krakowem i jego mieszkańcami. Charakter zbiorów sam nasunął ich logiczny podział i wyodrębnienie typowych zespołów muzealnych: ikonografii Krakowa (obrazy, grafika, ryciny, plany), kultury materialnej (rzemiosło artystyczne, pamiątki historyczne, pamiątki związane z tradycjami i obrzędami, przedmioty codziennego użytku itp.), numizmatyka, teatralia, militaria, judaica, archiwalia.

Szczegółową i nadal aktualną charakterystykę zbiorów Muzeum Historycznego m. Krakowa zawiera artykuł Leszka Ludwikowskiego i Sławomira Wojaka „Z dziejów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”, w „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa”, t. 6, Kraków 1979. Z tego względu przypomnę tutaj tylko podstawowe informacje i oceny dotyczące zbiorów Muzeum Historycznego.

Zbiory ikonograficzne Muzeum obejmują obrazy, grafikę, ryciny i zdjęcia fotograficzne związane z Krakowem bądź tematycznie bądź osobą autora. Są wśród nich widoki panoramiczne miasta lub jego części, widoki zespołów budowlanych, detale architektoniczne, wnętrza, portrety osób historycznych i zasłużonych obywateli Krakowa. W zbiorach znajdują się liczne obrazy dokumentujące nieistniejące już fragmenty zabudowy Krakowa oraz jego rozwój przestrzenny. Wśród nich znajdują się prace najwybitniejszych artystów krakowskich. Niezwykle cenna jest tu kolekcja J. Friedleina licząca 1384 pozycje, a za-

kupiona od jego spadkobierców, która do dzisiaj jest podstawowym zbiorem służącym do badań i studiów nad starym Krakowem. Z malarstwa portretowego wymienić tu należy kolekcję portretów prezydentów m. Krakowa, kolekcję 83 portretów królów kurkowych i prezesów Towarzystwa Strzeleckiego, czy też kolekcję 14 portretów protektorów Arcybractwa Miłosierdzia itp. Zbiory ikonograficzne uzupełniają materiały kartograficzne, a wśród nich pierwszy w dziejach miasta rzut kartograficzny Krakowa tzw. „Plan Kofłatajowski” z 1785 r., 42 sekcje tzw. „Planu Senackiego” Krakowa z lat 1804—1805 i rękopiśmienny plan Krakowa z 1808 r. E. Enderlego. W kolekcji zdjęć fotograficznych bezcenną wprost wartość posiada zbiór klisz fotograficznych z drugiej połowy XIX wieku pochodzących z zakładu fotograficznego rodziny Kriegerów (Ignacego, a następnie Natana i Amalii), przejęty z Akademii Sztuk Pięknych w 1967 roku. Z najciekawszych nabytków ostatnich pięciu lat można tu wymienić: dwa obrazy S. Kamockiego „Widok mostu Dębnickiego” i „Widok mostu na Rudawie w ul. Zwierzynieckiej”, W. Weissa „Fragmentaryczny widok ogrodu Botanicznego”, L. Stroynowskiego „Widok klasztoru SS Norbertanek”, L. de La-veaux „Lato w Bronowicach”, S. Bryniarskiego „Widok Ratusza”, W. Koniuszki „Widok Kazimierza”, portret Stanisława Wodzickiego, prezesa Senatu Wolnego Miasta Krakowa, malowany przez J. Brodowskiego, portret zbiorowy braci Lepszych autorstwa O. Boznańskiej, portret Mariana Dąbrowskiego wykonany przez S. Kamockiego czy wreszcie J. Malczewskiego „Dama w szynelu”, J. Mehoffera „Meduza” i J. Kos-saka „Flisacy”.

Zbiory rzemiosła artystycznego tworzą zabytki cechowe pamiątki władz i organizacji miejskich, pamiątki historyczne i przedmioty użytkowe ilustrujące przemiany w sposobie życia mieszkańców Krakowa. Do najcenniejszych z nich należą: złoty sygnet burmistrzów krakowskich z szafirem z 1532 r., berełko burmistrzów krakowskich z początku XVI w., krzyż srebrny do zaprzysiężania rajców z początku XVII w., kolekcja klejnotów Towarzystwa Strzeleckiego ze słynnym „Srebrnym Kurem” — dziełem krakowskich złotników z 1565 r. — ofiarowanym Bractwu Strzeleckiemu przez króla Zygmunta Augusta, kolekcja zegarów pochodząca w większości z darowizny i zakupu po wybitnym zbieraczu krakowskim W. Miodońskim, komplet mebli z okresu Księstwa Warszawskiego i wiele innych. W ostatnich latach uzyskano m.in.: srebrny pacyfikał z XVII w., późnobarokowy krzyż ołtarzowy z połowy XVIII w., kafel z wizerunkiem jeźdźcy w zbroi na koniu z końca XV w., sekretarz z połowy XVIII w. intarsjowany kilkoma gatunkami drzewa oraz inkrustowany kością słoniową i srebrem, kredens z końca XVIII w., komplet mebli w stylu Chippendale z XVIII w. dekorowany intarsją o motywach roślinno-kwiatowych.

Zbiory teatralne tworzy bogaty i różnorodny zestaw muzealiów obrazujących rozwój i pozycję krakowskich teatrów od ich powstania do czasów nam najbliższych. Składają się nań dokumenty, afisze i programy teatralne, projekty scenograficzne (w tym opracowane przez St. Wyspiańskiego), kostiumy teatralne, portrety i zdjęcia krakowskich aktorów, pa-

miątki po najwybitniejszych krakowskich twórcach teatralnych. Z ciekawszych nabytków ostatnich lat można wymienić: 405 projektów i szkiców scenograficznych A. Stopki do sztuk wystawianych w latach 1945—1969, projekty scenograficzne T. Kantora m.in. do „Powrotu Odyssa” z 1944 r., „Damy Pikowej” z 1950 r., sceny z „Umarłej klasy” z 1976 r. czy „Wielopole, Wielopole” z 1981 r., 85 projektów i szkiców scenograficznych E. Wańka z lat 1950—1954, szkic do projektu kurtyny dla Teatru im. J. Słowackiego wykonany przez K. Mańkowskiego, zbiór 200 fotografii artystów występujących na scenach krakowskich w XIX i XX w., czy wreszcie bogaty zbiór pamiątek po Zofii Jaroszewskiej (portrety, fotografie, odznaczenia, dyplomy, medale, pamiątki osobiste itp.) ofiarowany przez nieżyjącego już męża wybitnej krakowskiej aktorki.

Zbiory numizmatyczne tworzą monety bite na terenach ziem polskich w okresie od XV do XX wieku oraz medale, a wśród nich: srebrny medal wybity ku czci Jana Kazimierza z II połowy XVII w. wykonany przez Jana Hoehna z Gdańska czy też medal ku czci Jana Zamojskiego z ok. 1600 r. W ostatnich latach rozpoczęto gromadzenie współczesnych medali okolicznościowych związanych z ważnymi wydarzeniami w Krakowie, np. medale wydane z okazji 300 rocznicy Odsieczy Wiedeńskiej, medale Biennali Grafiki, Festiwalu Filmów Krótkometrażowych, Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa itp.

Muzeum Historyczne m. Krakowa posiada niezwykle wartościowy i cenny zbiór militariów liczący ok. 1500 eksponatów. Składają się na niego okazy uzbrojenia polskiego i zachodnioeuropejskiego o dużej wartości artystycznej i muzealnej, jak: zbroje, hełmy, broń drzewcowa, sieczna i palna. Do najcenniejszych egzemplarzy należą: miecz z XIV w., kusza z XIV w., która jest najstarszym tego typu okazem zachowanym w polskich muzeach, armatka Brühla, strzelba z krakowskiego warsztatu Hohelmeiera. Uzupełniają tę kolekcję militaria z okresu I wojny światowej, okresu międzywojennego oraz broń partyzancka, odznaki i pamiątki związane z martyrologią i ruchem oporu w latach okupacji hitlerowskiej na terenie Krakowa. Te ostatnie zostały w ostatnich latach wzbogacone m.in. o fotografie uczestników ruchu oporu, przedmioty wykonane w więzieniu przy ul. Montelupich w 1943 r. (różaniec, szachy i popielniczka wykonane z chleba), kopię filmu nakręconego przez T. Franiszyna z okresu okupacji hitlerowskiej pokazującego tereny obozu w Płaszowie, łapankę na ulicach Krakowa 4 sierpnia 1944 r., umocnienia obronne na ulicach Krakowa i pierwszą falę ucieczki Niemców z Krakowa w lipcu 1944 r.

Na kolekcję judaików gromadzoną przez Muzeum Historyczne składają się przede wszystkim wyroby rzemiosła artystycznego związane z kultem religijnym, obyczajowością i życiem codziennym Żydów. Uzupełnia tę kolekcję kilkadziesiąt obrazów o tematyce religijnej, obyczajowej i martyrologicznej. Do najciekawszych nabytków ostatnich lat należą tu: patera ze sceną ofiarowania Izaaka z drugiej połowy XVIII w., szereg przedmiotów srebrnych związanych z życiem religijnym wykonanych przez złotników żydowskich i polskich głównie w XIX w. jak lampki cha-

nukowe, świeczniki i balsaminki, szereg wartościowych ikonograficznie i artystycznie obrazów o zaszyfrowanej wyżej tematyce np. A. Markowicza „Adoracja Tory” i „W Bóznicy”, J. Mehoffera „Mała Żydówka”, J. Sterna „Upokorzenie”.

Z końcem lat sześćdziesiątych rozpoczęło Muzeum gromadzenie obiektów związanych z dziejami krakowskiego drukarstwa i introligatorstwa. Aktualnie w kolekcji znajduje się szereg okazów rzadkich już dzisiaj maszyn drukarskich, sprzętu introligatorskiego, opraw introligatorskich m.in. pochodzących z pracowni Roberta Jahody. Niestety, samokrytycznie należy tu stwierdzić, że jest to jeszcze zbiór dosyć przypadkowy, brak bowiem odpowiedniego zaplecza tak ekspozycyjnego jak i magazynowego wyklucza przejęcie przez Muzeum wielu oferowanych starych i rzadkich maszyn i urządzeń drukarskich ze względu na ich zbyt wielkie rozmiary i ciężar.

Niezwykle ciekawą i bardzo popularną kolekcję stanowią szopki krakowskie. Jest to efekt nieprzerwanego od 1945 r. kontynuowania przez Muzeum Historyczne m. Krakowa konkursów na szopkę krakowską, zainicjowanych jeszcze w 1937 r. przez dr J. Dobrzyckiego.

Zbiory muzealne dopełniają archiwalia gromadzone przez muzealną Bibliotekę Naukową. Z kolekcji tej przykładowo można wymienić listy St. Wyspiańskiego z lat 1891—1906, rękopis sztuki St. I. Witkiewicza „Metafizyka dwugłowego cielecia” z 1921 r., korespondencję pisarzy i uczonych z Drukarnią Anczyca od końca XIX w. do 1920 r. oraz księgi rachunkowe tej Drukarni do 1939 r., prasę konspiracyjną z okresu okupacji hitlerowskiej, obwieszczenia okupacyjnych władz hitlerowskich, czy wreszcie ostatni nabytek, jakim jest zespół dokumentów ilustrujących rolę i znaczenie Krakowa w powstaniach śląskich. Tych kilka przykładów ilustruje dowodnie uzupełniające wobec zbiorów muzealnych kierunki gromadzenia przez Muzeum archiwaliów oraz ich charakter.

Oceniając generalnie zbiory Muzeum Historycznego m. Krakowa należy stwierdzić, że w swojej masie dokumentują one historię Krakowa, a więc jego rozwój przestrzenny, kształt architektoniczny oraz życie codzienne, społeczne i polityczne jego mieszkańców, a także polityczną i kulturalną rangę Krakowa w dziejach naszego narodu. Ale jeżeli zaczniemy wchodzić w szczegóły, to okaże się, że w dokumentacji muzealnej poszczególnych okresów czy problemów istnieją poważne luki, czy wręcz białe plamy. I rzecz prawie paradoksalna, największe luki dotyczą czasów nam najbliższych, że wystarczy dla przykładu przytoczyć brak reprezentatywnych muzealiów obrazujących dzieje krakowskiego przemysłu czy okresu budowy Nowej Huty. Podstawową przyczyną takiego stanu rzeczy był fakt zbyt późnego rozpoczęcia aktywnego i wielokierunkowego poszukiwania i gromadzenia zbiorów, bowiem praktycznie zaczęły się one dopiero od momentu usamodzielnienia Muzeum Historycznego w 1945 roku. Świadomość tego określa do dzisiaj kierunki aktywnych poszukiwań najciekawszych obiektów muzealnych.

Strona artystyczna gromadzonych zbiorów nie zawsze dorównuje ich wartości dokumentacyjno-historycznej. I jest to prawidłowe, bowiem z punktu wi-

dzenia takiego typu placówek muzealnych jak Muzeum Historyczne, podstawowym kryterium oceny muzealiów jest ich wartość historyczna, co nie oznacza wcale, że nie doceniane są również walory artystyczne, czego wyrazem są choćby wspomniane wyżej ostatnie nabytki naszego muzeum. Warto tu też dodać, że ostatnio Muzeum podjęło działalność inspirującą powstawanie artystycznej ikonografii współczesnego Krakowa. Pod patronatem Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu m. Krakowa zorganizowało Muzeum trzy konkursy plastyczne: „Kraków w malarstwie” w 1984 r., „Kraków w malarstwie, grafice i małych formach rzeźbiarskich” w 1985 r. oraz „Portret krakowski” w 1986 r. Każdy konkurs kończyła wystawa, a zbiory Muzeum wzbogacały się o nowe, ciekawe bo współczesne obiekty ikonograficzne.

Podstawowym, statutowym obowiązkiem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa jest stałe udostępnianie — nie tylko jego mieszkańcom, ale całemu społeczeństwu polskiemu — świadectw historycznych potwierdzających wielkość naszego miasta, jego dziejów i kultury w życiu całego narodu. Tak rozumieli swoje posłannictwo w 1909 r. pierwsi inicjatorzy, niedoszedł w końcu do skutku, stałej ekspozycji poświęconej dziejom Krakowa. Tak rozumieli to zadanie pracownicy Muzeum zaraz po drugiej wojnie światowej, przystępując do budowy od podstaw swojej placówki. Ostatecznie pierwszą stałą ekspozycję poświęconą wyłącznie dziejom Krakowa otwarto w zabytkowej kamienicy przy ul. św. Jana 12 w dniu 24 czerwca 1952 r. i była ona przez wiele lat jedyną dostępną dla publiczności agendą Muzeum. Zatyłowano ją „Dzieje i kultura Krakowa”, chociaż wielkość ekspozycji (400 m²) oraz ówczesne zasoby muzealiów zmuszały realizatorów wystawy do wyeksponowania tylko niektórych problemów bogatej przeszłości miasta. Wystawa ta, po jej modernizacji i uzupełnieniu ekspozatów nowymi nabytkami w 1968 r. była czynna do 1976 r.

W nowym kształcie, znacznie wzbogacona i poszerzona została udostępniona w 20 pomieszczeniach (1000 m² powierzchni) na parterze i I piętrze pałacu „Krzysztoforów” 21 lipca 1979 r. Jest to jeszcze wystawa „Z dziejów i kultury Krakowa”, ale założenia remontu kapitałnego „Krzysztoforów” przewidują na cele ekspozycyjne pomieszczenia na dwóch piętrach (ponad 2000 m² powierzchni wystawowej), a Muzeum przygotowuje się już do wystawy, która w konwencji muzealnej będzie prezentowała w przyszłości kompletny przegląd historii i kultury Krakowa.

Drugą stałą ekspozycją Muzeum Historycznego była wystawa „Z dziejów i kultury Żydów w Krakowie” otwarta w 1962 r. w Starej Synagodze przy ul. Szerokiej 24. Istniała ona osiem lat, bowiem w 1970 r. budynek Starej Synagogi musiał być poddany kolejnemu remontowi, który trwał prawie dziesięć lat. Wystawę pod tym samym tytułem, ale wydatnie wzbogaconą wieloma nowymi, cennymi eksponatami i w nowej aranżacji wystawienniczej przekazano publiczności 26 listopada 1980 roku.

W 1969 r. — po przeprowadzeniu biur, pracowni i magazynów do pałacu „Krzysztoforów” — w budynku przy ul. Szpitalnej 21 uruchomiono trzecią z kolei stałą wystawę Muzeum Historycznego pn. „Dzieje Te-

atru Krakowskiego", która obejmowała przegląd historyczny rozwoju teatru krakowskiego od czasów średniowiecza i nowożytnych, przez wiek XIX do okresu współczesnego. W 1978 r. wystawa została zlikwidowana, a budynek oddano do kapitalnego remontu. Nowa wystawa „Dzieje Teatru Krakowskiego”, wzbogacona nowymi nabytkami o zmodernizowanym układzie i odmiennym wystroju plastycznym zostanie udostępniona zwiedzającym w 1987 roku.

Jak już wspomniano wyżej, w 1976 r. zlikwidowano stałą ekspozycję „Dzieje i kultura Krakowa” w budynku przy ul. św. Jana 12. Na jej miejsce urządzono dwie stałe wystawy prezentujące najbogatsze kolekcje Muzeum Historycznego: na I piętrze wyeksponowano 350 najciekawszych okazów z kolekcji militariów, a na II piętrze wystawiono 300 zegarów, eksponowanych w zabytkowych wnętrzach na tle stylowych mebli i obrazów.

W 1982 r. w uzyskanych wcześniej mniejszych lokalach zorganizowano dwie kolejne stałe wystawy. W lokalu byłej pracowni introligatorskiej otwarto niewielką wystawę pt. „Oficina introligatorska Roberta Jahody”, gdzie oprócz narzędzi i urządzeń introligatorskich, przykładów opraw książkowych pokazuje się mini ekspozycję maszyn drukarskich. W lokalu przy ul. Pomorskiej 2 udostępniono wystawę „Walka i męczeństwo Polaków w latach 1939—1945”. Niestety w połowie 1985 r. musiała ona zostać czasowo zdemontowana, a lokal poddany — jak to już zasygnalizowano wyżej — powtórnemu remontowi.

W najbliższych latach Muzeum Historyczne będzie pracowało nad przygotowaniem dwóch kolejnych, dużych, nowych wystaw stałych. W „Celestacie” (ul. Lubicz 16) planowana jest ekspozycja poświęcona historii obronności Krakowa, w ramach której w pełni zostanie pokazana kolekcja militariów, ikonografia przedstawiająca wygląd krakowskich fortyfikacji, modele ich wybranych fragmentów oraz kolekcja pamiątek historycznych Bractwa Kurkowego, przed wiekami obrońców miasta. W „Kamienicy Hipolitów” (Pl. Mariacki 3) przewiduje się stałą ekspozycję wnętrz mieszczańskich. Ale nie w rozumieniu wystawy stylowych mebli, a raczej w ukazaniu na przestrzeni wieków przemian warunków i sposobu codziennego życia mieszkańców Krakowa w jego kompletnym przekroju społecznym, bowiem charakter tej kamienicy „od frontu do oficyny” stwarza takie właśnie możliwości.

Przy stale polepszających się możliwościach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa — tak lokalowych jak też wynikających z pomnażania zbiorów — eksponowania coraz większej ilości elementów bogatej przeszłości naszego miasta, dwa ważne w naszym rozumieniu tematy wymagają szczególnej troski i pośpiesznego działania. Pierwszy z nich — to konieczność jak najszybszego stworzenia stałej ekspozycji poświęconej dziejom ruchu robotniczego w Krakowie, ze szczególnym wypukleniem oryginalnego wkładu jako Kraków wniósł w jego rozwój organizacyjny oraz w rozwój polskiej myśli socjalistycznej. Jest to dzisiaj problem szczególnie ważny z punktu widzenia rozwoju nowoczesnej świadomości społecznej narodu polskiego oraz kształtowania postaw młodego pokolenia. Drugi z nich — to potrzeba zabezpieczenia przed

zniszczeniem, a następnie eksponowania zabytkowych maszyn i urządzeń drukarskich. W Krakowie, kolebce polskiego drukarstwa, sprawa ta wydaje się być bezsporna, o czym świadczy szereg prasowych wypowiedzi potwierdzających społeczną potrzebę takich działań. Muzeum Historyczne jest przygotowane do podjęcia tych tematów, ale w ramach aktualnych warunków lokalowych przekracza to jego możliwości. Konieczna jest tu jak najszybsza pomoc władz miasta.

Na wszystkich stałych wystawach, Muzeum Historyczne eksponuje łącznie ok. 10% swoich zbiorów, a wskaźnik ten jest zbliżony do przeciętnej światowej udostępniania zbiorów muzealnych (ok. 14%). Pozostała część zbiorów Muzeum stara się udostępniać poprzez wystawy czasowe. Charakter posiadanych zbiorów oraz statutowe kierunki ich udostępniania określiły program Muzeum Historycznego w zakresie wystawiennictwa. Po dzień dzisiejszy organizuje się trzy typy ekspozycji zmiennych: artystyczno-historyczne, polityczno-historyczne oraz tradycji. W tych kierunkach zmierzały pierwsze wystawy czasowe zorganizowane przez Muzeum jeszcze w latach czterdziestych, jak np.: w 1947 r. „Kraków dawny i wczorajszy”, będąca przeglądem ikonografii miasta w malarstwie i grafice autorów współczesnych; w 1949 r. „Kraków przedwczorajszy”, prezentująca grafikę z przełomu XIX i XX w.; w 1948 r. wielka, jubileuszowa wystawa „Wiosna Ludów 1846—1849”; czy wreszcie kontynuacja — do dnia dzisiejszego — pokonkursowych wystaw najpiękniejszych szopek krakowskich. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych z powodu braku stosownego lokalu Muzeum nie miało praktycznie możliwości organizowania wystaw czasowych. Dopiero z końcem lat sześćdziesiątych uzyskanie sali przy ul. Franciszkańskiej 4, zaadaptowanie do celów wystawienniczych dwóch piwnic w budynku przy ul. Szpitalnej 21 oraz okresowe przeznaczenie na wystawy czasowe parterowych sal w pałacu „Krzysztofor” umożliwiły Muzeum Historycznemu ekspansywne realizowanie programu wystawienniczego. W latach siedemdziesiątych Muzeum realizowało przeciętnie po kilkanaście wystaw czasowych rocznie. Nie sposób wymienić tu wszystkich wystaw, przytoczę więc tylko kilka najciekawszych inicjatyw dowodnie ilustrujących zasygnalizowany powyżej program wystawienniczy.

W zakresie ekspozycji artystyczno-historycznych można przypomnieć: w 1971 r. ekspozycję malarstwa Juliusza, Wojciecha i Jerzego Kossaków oraz wystawę akwarel Stanisława Tondosa; w 1974 r. jubileuszową wystawę z okazji 75 rocznicy założenia Muzeum Historycznego m. Krakowa poświęconą malarstwu i rysunkom Erazma i Stanisława Fabijańskich; w 1975 r. wystawę pt. „Folklor wsi podkrakowskiej”, która pokazała dzieła wybitnych twórców modernizmu; w 1976 r. wystawę monograficzną twórczości Józefa Brodowskiego. W 1977 r. zorganizowano po raz pierwszy w Polsce wystawę artystów grupy „Komitet Paryski”; w 1978 r. pokazano monograficzną ekspozycję twórczości Włodzimierza Tetmajera; w 1980 r. zaprezentowano karykatury Kazimierza Sichulskiego; w 1981 r. wystawę „Kraków mało znany” pokazującą architekturę i detale w rysunkach XIX i XX w.;

w 1982 r. przedstawiono wystawę „Malarki Krakowa” — B. Rychter-Janowska, O. Boznańska i Z. Stryjeńska.

W zakresie wystawiennictwa polityczno-historycznego m.in. zorganizowano: w 1974 r. wystawę z okazji 180 rocznicy wybuchu powstania kościuszkowskiego; w 1975 r. wystawę poświęconą 30 rocznicy wyzwolenia Krakowa spod okupacji hitlerowskiej oraz ekspozycję z okazji 100-lecia Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego; w 1976 r. z okazji odbudowania pomnika grunwaldzkiego zaprezentowano wystawę poświęconą dziejom tego monumentu; w tym samym roku urządzono wystawę z okazji 70-lecia krakowskich klubów sportowych „Wisły” i „Cracovii”; w 1979 r. przedstawiono ekspozycję pt. „Polski wrzesień 1939. 40 rocznica napaści hitlerowskiej na Polskę”; w 1980 r. wspólnie z Wojewódzkim Archiwum Państwowym zorganizowano wystawę „Odnova Krakowa dawniej i dziś”, a także zaprezentowano ekspozycję pt. „Kraków w latach 1795—1914”; w 1981 r. z okazji 200-lecia teatru krakowskiego przedstawiono ekspozycję pt. „Aktorowie narodowi mają honor zaprosić”; w 1983 r. z okazji obchodów 300 rocznicy Odsieczy Wiedeńskiej zorganizowano dużą wystawę „Kraków w epoce Jana III Sobieskiego”; w 1984 r. przedstawiono ekspozycję „Armia Kraków”, a w 1985 r. z okazji 40-lecia zwycięstwa nad faszyzmem wystawę „Polacy na frontach II wojny światowej”, obie w oparciu przede wszystkim o prywatne zbiory krakowskich kolekcjonerów i osobiste pamiątki kombatanów; w 1985 r. z okazji 650-lecia lokacji Kazimierza zorganizowano dużą wystawę poświęconą dziejom tego miasta, a potem dzielnicy Krakowa; w 1986 r. zaprezentowano ekspozycję pt. „W międzywojennym Krakowie” zainspirowaną 30 rocznicą wypadków krakowskich w 1936 roku.

W zakresie eksponowania tradycji krakowskich można tu jeszcze raz wspomnieć o corocznych, konkursowych wystawach szopki krakowskiej, w 1983 r. pokazano wystawę pn. „Wielkanocny stół”, a jeszcze wcześniej wystawy poświęcone Bractwu Kurkowemu, Lajkonikowi czy legendom Krakowa.

Nadmienić należy w tym miejscu, że przy organi-

zowaniu wielu wystaw korzystało Muzeum Historyczne nie tylko ze zbiorów własnych, ale także z pozostałych muzeów krakowskich oraz pozakrakowskich.

Muzeum Historyczne organizowało również szereg wystaw oświatowych pokazywanych w szkołach i zakładach pracy, a także objazdowych eksponowanych w wielu muzeach pozakrakowskich (np. w Muzeach Okręgowych w Sandomierzu, Piotrkowie Trybunalskim, Nowym Sączu, Częstochowej itp.). Prezentowano również wystawy za granicą w zaprzyjaźnionych miastach: w Kijowie i Bratysławie wystawę „Kraków stary i nowy w malarstwie”, w Wielkim Tyrnovie wystawę „Kraków w latach 1795—1914”, w Lipsku wystawy „Kraków w starej fotografii” oraz „Artystyczny portret krakowski”. Na zachodzie Europy ogromną popularnością cieszą się szopki krakowskie, które były m.in. pokazywane w Nancy, Rzymie, Weronie, Aachen, Norimberdze, Rotterdamie i Sztokholmie.

Do innych zadań realizowanych przez Muzeum Historyczne należy opieka, organizacja i kontynuowanie tradycji krakowskich, a przede wszystkim urządzenie dorocznych harców Lajkonika z okazji Dni Krakowa, konkursów na najpiękniejszą szopkę krakowską, opiekę nad Towarzystwem Strzeleckim i in.

Swoją działalność Muzeum dokumentuje poprzez edycję własnych wydawnictw. Należą do nich przewodniki i katalogi stałych ekspozycji, foldery dokumentujące wystawy czasowe, inwentarze i opracowania dokumentacyjne, a przede wszystkim wychodzący już dwanaście lat rocznik naukowy Muzeum „Krzysztofony”, w którym publikowane są dokonania badawcze pracowników Muzeum Historycznego oraz jego współpracowników.

Pokazana z konieczności w tym skrótowym zarysie cała gama różnorodnych działań podejmowanych przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa w minionym czterdziestoleciu ukazuje w całej rozciągłości oryginalny wkład oraz szczególne miejsce jakie zajmuje Muzeum w popularyzowaniu bogatych dziejów naszego miasta oraz jego niekwestionowanej wielkiej roli w rozwoju politycznym i kulturalnym naszego narodu.